

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Krenkerup og slægten Gøye 1367—1568

NIELS OXENVAD:

Krenkerup og slægten Gøye
1367—1568

1961

STIFTS-TRYKKERIET
Nykøbing F.

Krenkerup og slægten Gøye 1367—1568

Af Niels Oxenvad.

Spørgsmålet om, hvem der ejede landets jord og hvorledes denne blev drevet, vil for enhver tidsperiodes vedkommende være centralt i rigshistorien såvel som i den enkelte landsdels historie. Mens den middelalderlige kirkes godshistorie efterhånden er godt dækket ind, er der stadig kun få og spredte bidrag til krongodsets og adelsgodsets historie i middelalderen. Nærværende afhandling har til formål at belyse udviklingen inden for et adeligt godsområde, der rumligt er afgrænset til øen Lolland og tidsmæssigt til den ca. 200-årige periode, hvor slægten Gøye var knyttet til herregården Krenkerup. Det skal med det samme siges, at det ikke alene er *hovedgården* Krenkerups historie, der skal skildres, men det, man med en senere tids betegnelse vil kalde *godset* Krenkerup, d. v. s. den helhed, som udgøres af hovedgård og fæstegods i forening. For hver af de fem ejer-generationer, som der her bliver tale om, skal godsets omfang (udtrykt i antal ejendomme — ikke gårde, bol, huse, møller o. s. v.) og dets struktur søges klarlagt på et tidspunkt, hvor kildematerialet gør dette muligt, ligesom det skal forsøges at få fat i de faktorer, der har bestemt udviklingens gang.

Kildegrundlaget.

Hovedkilden til denne fremstilling er den kilde, som er blevet udgivet under titlen »Fru Eline Gøyes Jordebog«¹⁾. Man kunne med ligeså stor ret have kaldt værket: Fru Eline Gøyes jorde- og brevbøger, idet man herved får et bedre indtryk af værkets brogede indhold. Langt den største del af værket omhandler de godser, som ejedes af rigshofmester Mogens Gøye (d. 1544) og hans hustru Mette Albrechtsdatter (Bydelsbak), idet dette par var Gøyes forældre. De partier af værket, som har

delse, bærer som overskrifter »Her Magnus Gøyes Federnne Godz« og »Her Magnus Gøyes Kjøbe Gods«²⁾. Vedr. disse kilders alder oplyses det i fru Eline Gøyes afskrift, som i sig selv er dateret 1552, at Mogens Gøye lod jordebogen udarbejde i 1532³⁾.

Begge disse jordebøger udmærker sig ved at være ledsaget af brevbøger, indeholdende uddrag af adkomstbreve (skøder, pante- og mageskiftebreve, tingsvidner etc.) på det gods, som står opført i jordebøgerne. Originalerne til de i brevbøgerne registrerede adkomstbreve er nu så godt som alle tabt. Brevuddragene (regesterne) er imidlertid udført med en sjælden grad af omhyggelighed, brevenes datering er næsten overalt udførligt angivet, ligesom det er angivet, hvem der udsteder brevene og til hvem. Det kan undertiden være vanskeligt at få fat i, hvilken godsenhed (eller hvilke godser) der i de pågældende breve gøres til genstand for salg, pantsættelse, mageskifte m. m., men bortset herfra er det dog takket være brevuuddragene, at man overhovedet kan følge godskompleksets skæbne gennem så langt et tidsrum. Jordebogen i sig selv giver os jo kun godsets omfang og struktur i et enkelt år, formentlig året 1532⁴⁾. Foruden de adkomstbreve, som er udstedt til et af de her behandlede medlemmer af slægten Gøye, indeholder brevbogen talrige ældre adkomstbreve, som efter almindelig praksis ved ejendomsoverdragelse er »fulgt med« godset, til yderligere betryggelse af den nye ejers adkomst. Takket være disse »overflødige« adkomstbreve bliver vi i stand til at følge de pågældende godsenheder endnu længere tilbage i tiden og får samtidig en forestilling om, hvad der betingede godsets overdragelse til Gøyerne.

Har Mogens Gøyes arkiv på Krenkerup, som han i 1532 lod en skriver registrere, så indeholdt samtlige til Gøyerne udstedte adkomstbreve på jordegods i dette område? Det har det ikke. For det første bemærker skriveren et par gange, at breve på noget jordegods, som vitterlig er opført som fædrene gods, ikke findes. For det andet må adkomstbreve på godsenheder, som Krenkerups ejere efter en kortere eller længere besiddelse har skilt sig af med, i almindelighed ikke forventes at befinde sig i Krenkerups arkiv, jfr. hvad

for er sagt om ældre adkomstbrevs skæbne ved ejendoms-overdragelser.

Mogens Gøyes store arkiver på Krenkerup, Gunderslevholm og Clausholm eksisterer ikke mere og er sikkert gået til grunde ret hurtigt efter den dybtgående sønderdeling af hans jordegods, som fandt sted efter hans død. Det er ikke meget, der findes bevaret fra det næste ejerpar på Krenkerup, sønnen Albrecht Gøye og dennes hustru Anne Rosenkrantz. Når denne sidste fase af Krenkerups historie under Gøyerne alligevel er medtaget i denne fremstilling, skyldes det den omstændighed, at en jordebog over alt jordegods i Musse herred 1568, kombineret med viden om et par større mageskifter forud for dette år, sætter os i stand til at få et vist indtryk af godsets skæbne også efter Mogens Gøyes død.

Slægten Gøye.

De fem generationer af Gøyer, som — søn efter fader — har siddet inde med Krenkerup i den her skildrede periode, er følgende: Axel Mogensen (Gøye), d. før 1411, Mogens Axelsen (Gøye), d. ca. 1450⁵), Eskil Gøye (d. 1506), Mogens Gøye (d. 1544) og Albrecht Gøye (d. 1558). Når undersøgelsen strækker sig ud over den sidste mandlige Gøyeætlings levetid, skyldes det, at dennes enke i et længere tidsrum forvaltede Krenkerup-godset, som først ved hendes død gik over til en anden slægt.

Der skal ikke her drives egentlige personalhistoriske studier, idet personalhistorien kun er medtaget i det omfang, dette skønnes at have betydning for godsets udvikling⁶). Blot kan der være grund til et øjeblik at opholde sig ved slægtens historie forud for Axel Mogensens tid, for derved at få den slægtsmæssige baggrund, på hvilken den første Gøye på Krenkerup optræder.

For slægten Gøye som for de fleste andre gamle adels-slægters vedkommende gælder det, at slægtsnavnet er en relativ sen foreteelse. Gøye-navnet kom først i brug ca. 1420 og da kun for en del af den slægt, som i sit skjold førte våbenmærket: 3 skråtstillede ibskaller⁷). Før den tid er tilnavne som Staverskov og Krag blevet ført af visse personer af slægten, men størsteparten førte slet ikke noget tilnavn.

Som slægtens »urfader« eller i hvert fald den tidligst forekommende person med beviseligt tilhørsforhold til Gøyeslægten udpeger man Matheus de Florathorp (nu: Flaarup i Fuglse sogn og herred), som i 1260'erne var kongens drost. Allerede her har vi altså slægten knyttet til Lollands jord. Efter drost Matheus går der imidlertid ca. 100 år, hvor man intet hører til slægten. I sidste halvdel af 14. århundrede og i første halvdel af 15. århundrede træffes Gøyer som ejere af hovedgårde i Kelstrup, Galmindrup, Meltofte, Ryde, Geltofte, Sædinge, Adserstrup, Radsted og Kærstrup, foruden fra 1367 tillige i Krenkerup. Det nærmere slægtsskabsforhold mellem disse ældre Gøyer kan ikke med sikkerhed udredes. Om deres adelige byrd kan der ikke herske nogen tvivl, men ligeså utvivlsomt er det, at de inden for adelsstanden skal placeres blandt lavadelen. De omgivelser, i hvilke de forekommer, er ikke et højadeligt milieu; ingen af dem har haft sæde i rigets råd eller som kongens og rigets befuldmægtigede ført befalingen på de store slotte. Deres formue- og godsforhold kendes så godt som ikke, men der er intet, der tyder på, at deres godsbesiddelser har haft noget større omfang. De få og spredte oplysninger tyder på en adelsslægt af jævne kår, som sikkert ved sine mange hovedgårde har haft en vis position i den hjemlige provins, men hvis interessesfære også er begrænset til denne landsdel.

Det er i denne forbindelse af særlig interesse at konstatere, at samtidige kilder til belysning af Axel Mogensens herkomst fuldstændig mangler. End ikke hans fars navn kendes. Vi kan med nogenlunde sikkerhed gå ud fra, at faderen må have heddet Mogens til fornavn, men i kilder fra midten af 14. århundrede træffes ingen mand med dette fornavn, som samtidig ved sit våbenmærke kan henføres til slægten Gøye.

Tager man i et sådant tilfælde sin tilflugt til de slægtbøger, som det 16. og 17. århundredes genealogisk interesserede adelsdamer har udarbejdet, lades man ikke i stikken. På dette grundlag udarbejdede Tycho de Hofman en stamtafle, der som Axel Mogensens forældre nævner en vis Mogens Gøye til Harrested og en dame af slægten Brock⁸⁾. Der er sikkert her sket en forveksling mellem Axel Mogensens

far og hans søn, som begge hed Mogens til fornavn, idet den sidstnævnte i 1439 på sin hustrus vegne fik tilskiftet gods i Herrestad (Ingelstad herred) i Skåne⁹). Den samme forveksling går med et vist forbehold igen i A. Thisets stamtavle over slægten Gøye, hvor det om Axel Mogensens far, Mogens Gøye, berettes, at han »skal 1381 have skrevet sig til Krenkerup og da med Henrik Gøye, som kaldes Staverskov, Peder Taae, Mads Jensen i Bellinge og Otte Jensen af Saltø til Axel Andersen (Mule) af Kjerstrup have solgt Gods, som ...«¹⁰). Adskillige af de andre adelsmænd kendes ad anden vej som sønnesønnens samtidige, så alene af den grund må teorien om Axel Mogensens far som ejer af Krenkerup 1381 opgives. Siden 1367 har Axel Mogensen jo desuden selv skrevet sig til denne gård.

Med hensyn til Axel Mogensens mor giver slægtebøgerne os adskillige kvinder at vælge imellem, så her er kun ringe hjælp at hente. På den store gravsten, som rigshofmester Mogens Gøyes arvinger i 1560 lod sætte over deres far og dennes to hustruer i Voldum kirke, findes slægten Lunges våbenmærke (3 liljer samlet på skjoldets midte) på den plads, der efter det anvendte princip for opstilling af anernes våben skulle tilkomme Mogens Gøyes farfars farmor, altså Axel Mogensens mor¹¹). På denne godsrige sjællandske adelslægt, som også havde besiddelser på Lolland-Falster, peger altså den ældste familietradition, men dens kildeværdi er næppe større end slægtebøgernes m. h. t. forhold, der ligger fire generationer tilbage i tiden. En eller anden slægtsmæssig tilknytning til Lungerne må han dog have haft, siden han i 1387 nævnes som »consanguineus« ved det store skifte efter ridderen Jakob Olufsen (Lunge)¹²).

For det 16. århundredes adel var det kun naturligt at forestille sig rigshofmester Mogens Gøyes forfædre som adelsmænd af samme støbning som han selv, men den totale tavshed om hans oldefars (fars farfar) herkomst bekræfter kun det tidligere modtagne indtryk af en slægt, som i slutningen af 14. århundrede stadig må anses for lavalid, og som måske først med Axel Mogensen har foretaget de første trin op ad den sociale rangstige.

Krenkerup før Axel Mogensens tid.

Bebyggelsen Krenkerup kan efter sit sidste sammensætningsled (-rup, opr. -thorp) henføres til den store gruppe af udflytter-landsbyer og -gårde, hvis opdyrkelse stednavneforskningen almindeligvis daterer til vikingetiden og den allertidligste middelalder. Torperne havde som regel et mindre omfang end de gamle bebyggelser, og da vi omkring år 1500 får skriftligt belæg for landsbyens størrelse, består den af 1 hovedgård med tilhørende mølle samt ialt 7 mindre ejendomme¹³). Det er først i 1367, at vi træffer et medlem af slægten Gøye, Axel Mogensen, i tilhørsforhold til denne bebyggelse, men allerede 1330 forekommer byens navn i skriftlige kilder.

I dette år pantsatte en ridder ved navn Jacob Flep »alt hans godtz y Rackested, Hielm, *Krenckerop*, Høøtt og Skalløre y Lollandt« til en møntmester i Roskilde, og efter at have passeret forskellige mellemlid (Jacob Fleps datter, Dalum kloster og holsteneren Benedikt Ahlefeldt) havnede disse godsenheder hos kronen som offer for dronning Margrethes målbevidste godspolitik¹⁴). Først et hundredår senere dukker disse godsenheder igen op af mørket, nemlig ved kong Hans' mageskifte med Eskil Gøye i 1496; der nævnes her 2 gårde i Krenkerup, 2 gårde i Højjet samt 1 øde jord sammesteds »Skallorre«¹⁵). Og derefter skulle der gå nok en rum tid, før Krenkerups ejer erhvervede kronens gods i kirkebyen, i Radsted. Det skete ved et mageskifte i 1564 mellem Frederik II og Albrecht Gøyes enke, Anne Rosenkrantz¹⁶).

I tiden forud for Axel Mogensens første fremtræden som ejer af Krenkerup såvel som i mangfoldige år af den periode, hvor Gøye-slægten var knyttet til gården, må man altså regne med en anden lodsejer i Krenkerup by og dens nærmeste omegn, og det en lodsejer, som ikke var til at komme udenom. Denne omstændighed har virket stærkt hæmmende på Gøyerne expansionsbestræbelser, men i deres adkomstbreve åbenbares dette forhold først i det øjeblik, hvor vanskeligheden overvindes.

Axel Mogensen (Gøye).

Axel Mogensen forekommer jævnligt i tidsrummet mellem 1367 og 1403, og da skiftet efter ham holdes i 1411, må han være død på et eller andet tidspunkt mellem 1403 og 1411. Hans tid som ejer af Krenkerup bliver altså ca. 40 år. Den samme dunkelhed, som ovenfor er konstateret m. h. t. Axel Mogensens herkomst, hviler over de kvinder, han giftede sig med. At han har været gift to gange, fremgår af Eline Gøyes jordebog; den sidste hustru hed Karen Madsdatter, og at dømme efter hendes våbenmærke på ægteparrets gravsten i Fuglse kirke, skal hun muligvis henføres til slægten Thott¹⁷⁾). Man kender ikke navnet på Axel Mogensens første hustru, men A. Thiset antager, at hun har tilhørt den lollandske slægt Kabel fra Højbygaard, og nærmere kan man sikkert ikke komme problemet¹⁸⁾).

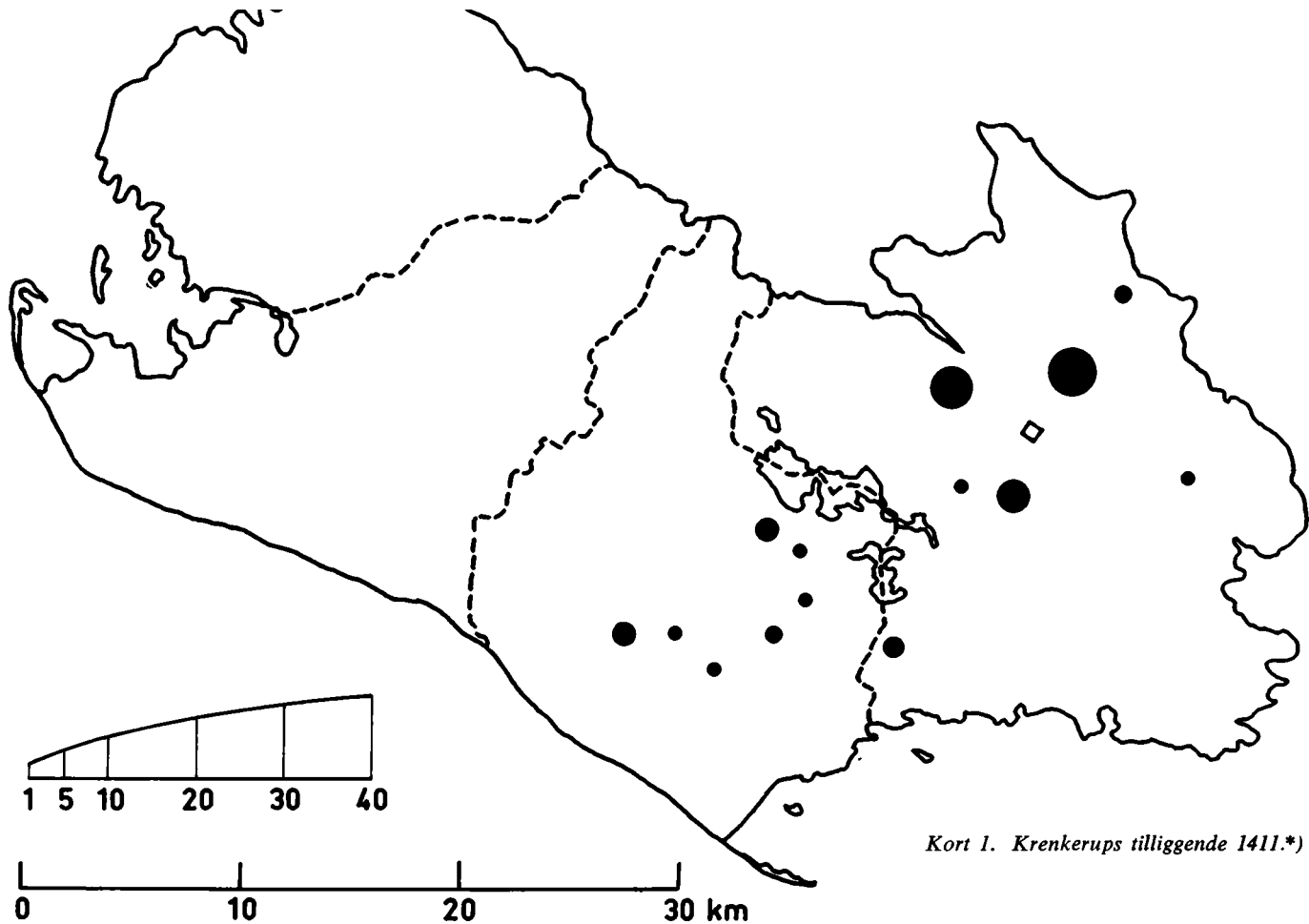
I tidsrummet 1367—97 nævnes Axel Mogensen som væbner, men i 1398 kaldes han ridder, så trolig har han fået ridderslaget ved unionskroningen i Kalmar 1397. Han forekommer kun sjældent i egentlige statsakter og da kun ved lejligheder, hvor adelen er mødt talstærkt op, som f. eks. ved vedtagelsen af kong Olufs håndfæstning 1377 og ved kong Eriks stadfæstelse af dronning Margrethes testamente 1401. Han har ikke tilhørt den snævre kreds af rådgivere hos dronning Margrethe, var ikke medlem af rigsrådet og synes heller ikke at have beklædt noget embede inden for lensforvaltningen. Han var altså uden betydning i den »store« politik, men havde sikkert en vis position på Lolland, hvor han forekommer ret ofte i private dokumenter, f. eks. som vidne ved ejendomsoverdragelser.

Axel Mogensens godsbesiddelser deltes ved et skifte i Nykøbing 1411 mellem på den ene side enken, fru Karen Madsdatter, og de to sønner af dette ægteskab, Oluf Axelsen og Mogens Axelsen, og på den anden side fire døtre af 1. ægteskab¹⁹⁾). Desværre nævnes i Mogens Gøyes brevbog 1532 kun den godsmasse, som blev tilskiftet enken og de to sønner, i sit fulde omfang. De fire døtres arveparter omtales blot med den første post og tilføjelsen »etc.«, således at Axel Mogensens samlede besiddelser og deres geografiske placering ikke kan angives fuldtud.

Tabel 1. Krenkerups tilliggende 1411.

Sogn	Landsby	Antal ejd.
Radsted	Krenkerup	1 hgd. + 6 ejd.
—	Højjet	3 —
—	Radsted	4 —
—	Krungerup	1 —
Toreby	Toreby	1 —
Saxkøbing	St. Reersø	1 —
—	Ll. Reersø	1 —
—	Rørbæk	8 —
Majbølle	Majbølle	1 —
—	Hjelm	1 —
Fjelde	Fjelde	3 —
—	Kartofte	3 —
Slemminge	Udstolpe	1 —
V. Ulslev	Sløsse	1 —
—	Sandager	2 —
Musse h. ialt	15 lsb.	1 hgd. + 37 ejd.
Taagerup	1 lsb.	1 ejd.
Ringsebølle	1 —	1 —
Fuglse	1 —	1 —
Torslunde	1 —	2 —
Rødby	1 —	4 —
Krønge	1 —	1 —
Bursø	1 —	4 —
Fuglse h. ialt	7 lsb.	14 ejd.
Musse h.	15 lsb.	1 hgd. + 37 ejd.
Fuglse h.	7 —	14 —
Lolland ialt	22 lsb.	1 hgd. + 51 ejd.

Til de i tabel 1 og på kort 1 påviste besiddelser skal lægges et par enkelte ejendomme på Falster og Sjælland samt resten af de til døtrene tilskiftede ejendomme, men et gods-kompleks bestående af hovedgård og 51 andre ejendomme må i sig selv siges at være en ikke ringe besiddelse. I selve Krenkerup by har Axel Mogensen ejet »Krenkerup gaard mett Wandmøllen, abildgaard oc skoffue med alle andre godz, som ther y byen ligge«; under henvisning til vort kendskab til de 2 krongårde (indtil 1496) og byens størrelse ca. 1500, er tallet 5 indsat. I Radsted, kirkebyen, som var

Kort 1. Krenkerups tilligende 1411.)*

*) På dette og de følgende kort udtrykkes antallet af Krenkerups tilligende ejendomme pr. sogn ved cirkelsignatur

en af Lollands største landsbyer (1568: 46 gaarde²⁰) havde herremanden fra torpet slet ikke formået at gøre sig gældende.

Ca. en trediedel af den godsmasse, som i 1411 blev tilskiftet enken og de to sønner, kan direkte påvises at være købe- eller pantegods, som Axel Mogensen selv har erhvervet inden for tidsrummet 1367—1403. Et par enkelte erhvervelser skal omtales som særlig betydningsfulde. I 1392 køber Axel Mogensen af væbneren Laurids Nielsen (Kabel) alt dennes »godz y Krennckerup og Krenckerup fang, som er en hoffuitt gaard oc ij andre gaarde«²¹). Da man vel kan gå ud fra, at en landsby af Krenkerups beskedne størrelse ikke har rummet to hovedgårde, har Axel Mogensen i de første 25 år (eller mere) af sin besiddertid kun siddet inde med en del af den hovedgård, som han skrev sig til, og hvor han havde sin bopæl. Et par år forinden, i 1389—90, havde han ved 'køb erhvervet $\frac{3}{4}$ af hovedgården Ellehave i nabolandsbyen Kartoffe, og i 1403 — sidste år, hvor Axel Mogensen forekommer som levende — gjorde han sin største enkelterhvervelse ved af ridderen Folmer Jepsen (Lunge), som måske var en slægtning på mødrene side, at købe 8 gårde i Rørbæk.

Fradrager man Axel Mogensens kendte godserhvervelser i den samlede godsmasse 1411, skulle man med nogen rimelighed nå frem til den godsmængde, som har været hans arvegods, d. v. s. fædrene og mødrene arv, samt eventuelt gods erhvervet ved ægteskab. Da nu kendskabet til Axel Mogensens slægtskabsforhold er så yderst beskedent, vil det være formålsløst at gisne om, hvilke godsenheder der måske er tilflydt ham på den ene eller den anden måde. Det væsentlige må være, at denne godsmængde har sit tyngdepunkt i Fuglse herreds sydlige del, altså i den del af Lolland, som i allersnævreste forstand var Gøye-slægtens hjemstavn, og hvor Axel Mogensen iøvrigt også blev begravet. På Krenkerup-egnen kan han kun have arvet en andel i selve hovedgården samt maksimalt 6—7 fæstegårde i de omkringliggende landsbyer. Det er altså en perifært beliggende besiddelse, som Axel Mogensen har udbygget til centrum i et helt nyt godskompleks, og dettes struktur 1411 er hovedsagelig et resultat af hans egen godssamling.

Mogens Axelsen (Gøye).

Denne mand var den yngste af Axel Mogensens seks børn, vistnok adskilligt yngre end sin helbroder, Oluf Axelsen, som i første omgang fik overdraget selve Krenkerup. Af den godsmængde, som i marts 1411 blev tilskiftet enken og de to sønner, ialt 45 ejendomme på Lolland, 2 ejendomme på Falster og 1 på Sjælland foruden hovedgården, fik fru Karen Madsdatter samme dag udlagt 10 ejendomme i Rørbæk og Radsted som sin andel, mens resten 1 måneds tid senere deltes således, at Oluf Axelsen fik »Krenckerup mett møllen, byenn oc allt Krennckerups fang etc.« og Mogens Axelsen »enn gaard wti Mosseherritt y Madebølle etc.« Tendensen er altså klar: Hovedgården med godsets centrum forbeholdes den ældste søn, mens den yngre må nøjes med andel i det fjernereliggende gods.

Det ser ud til, at Mogens Axelsen i sine yngre år trofast har tjent kongen, Erik af Pommern, som i midten af 1430'erne gjorde ham til sin kammermester, d. v. s. en slags finansminister. Med dette embede forbandt han stillingen som høvedsmand på Københavns slot. Man tør gå ud fra, at kongen har næret stor tillid til den mand, som han betroede så vigtig en post i en for kongemagten yderst kritisk tid, og man træffer da heller ikke Mogens Axelsen blandt de adelsmænd, som i 1439 afsatte Erik af Pommern og dermed gjorde det af med den stærke kongemagt, som Valdemar Atterdag, Margrethe og Erik af Pommern havde repræsenteret. De nye magthavere fra rigsrådsaristokratiets rækker må hurtigt have akcepteret »kongetjeneren« Mogens Axelsen, som i 1439 blev høvedsmand på Jungshoved slot og len og i 1440'erne ombyttede dette len med Nykøbing slot og Falster. Medvirkende hertil har det sikkert været, at Mogens Axelsen ved giftermål var trådt i forbindelse med en slægt, som i social henseende absolut var de nye magthavere jævnbyrdig. Hans 2. hustru, Ide Eskildsdatter (Falk), var tillige enarving til store godsbesiddelser på Sjælland (hovedgården Gisselfeld m. m.) og i Skåne (andel i det såkaldte »store pant«²²). De rigdomme, der gennem fru Ide tilflød den her behandlede gren af Gøye-slægten, skulle få den allerstørste

betydning for slægtens videre skæbne og dermed også for det lollandske godskompleks, hvis udviklingshistorie her skildres.

Oluf Axelsen fik ikke nogen lang tid som besidder af Krenkerup, højst 4—5 år, og efter hans død solgte enken det lille godskompleks til to af Axel Mogensens dattersøner, brødrene Evert og Mathias Moltke, som igen pantsatte en del heraf til ridderen Morten Jensen (Gyrsting). Axel Mogensens godskompleks, som det så ud i århundredets første årti, splittedes altså i løbet af det andet årti for alle vinde, men i 1420'erne og 30'erne ser vi Mogens Axelsen arbejde stædigt og målbevidst på atter at føje det adskilte sammen til en helhed. Med sin egen arvelod som udgangspunkt købte han fra moderen dennes arvelod, afkøbte søstersønnerne deres ejendomsret til hovedgården, men panthaveren Morten Jensen (Gyrsting) gjorde vanskeligheder og ville ikke modtage den indløsningssum, som Mogens Axelsen tilbød ham. Først i 1438 kvitterede han Mogens Axelsen for modtagelsen af pantessummen, så først på dette sene tidspunkt havde den sidstnævnte den fulde ejendoms- og brugsret til godsets centrum. Og i Mogens Axelsens sidste år, 1443—50, satte han en yderligere expansion i gang. Der kendes fra disse år 9 tilfælde af godserhvervelser, repræsenterende mindst 12 ejendomme. Derudover arvede Mogens Axelsen i 1450 fra en slægtning, hr. Axel Andersen (Mule) til Kærstrup, ialt 15 ejendomme, beliggende i Fuglse og Søndre herred.

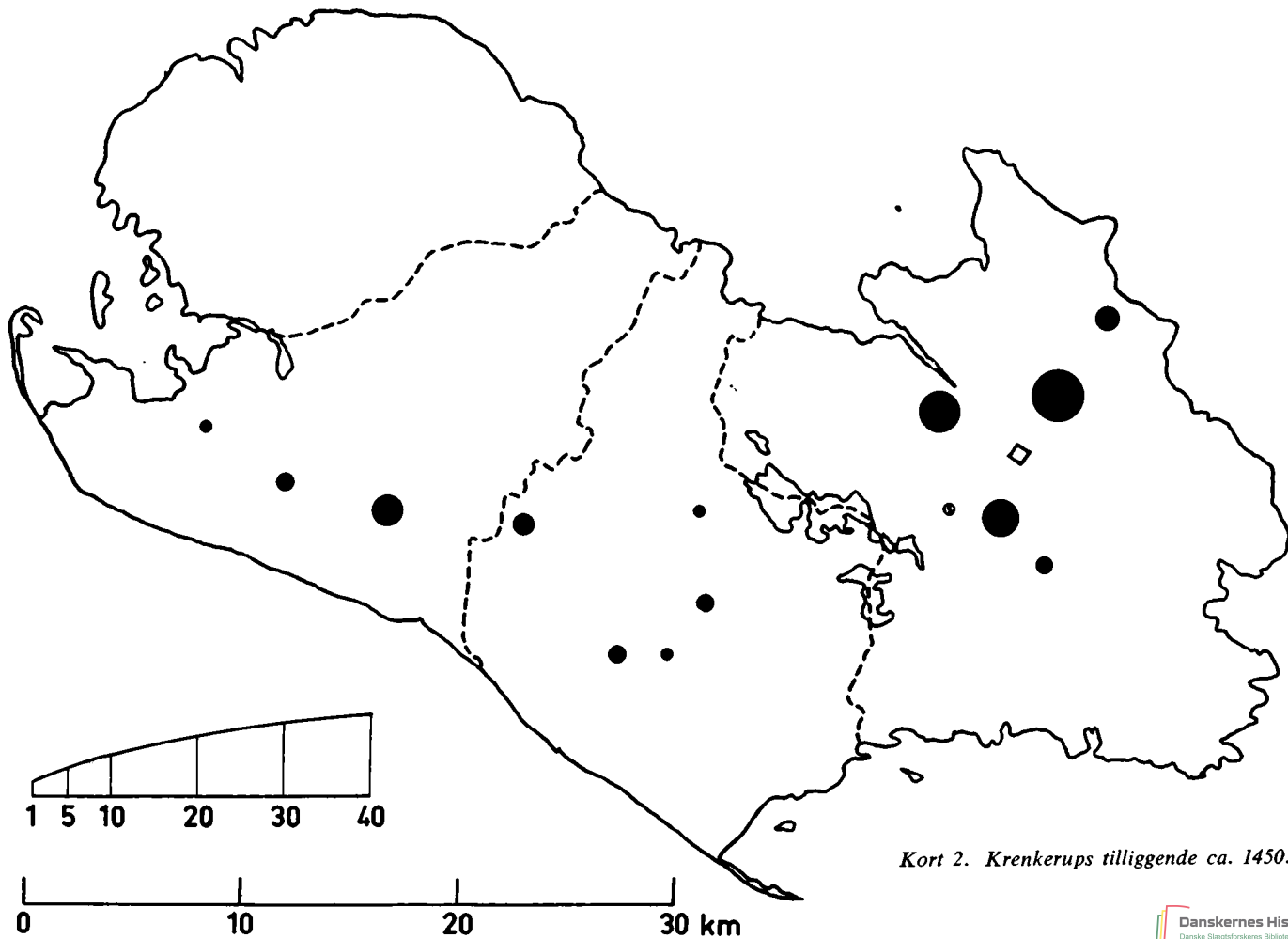
Mogens Axelsen efterlod sig ved sin død ca. 1450 kun en arving, sønnen Eskil Gøye, og der blev derfor ikke udfærdiget noget skiftebrev, som giver mulighed for at bestemme omfanget af Krenkerup-godset på dette tidspunkt. Brevuddragene er så kortfattede, at man på dette grundlag alene kun får et højst ufuldkomment billede. Man kan imidlertid *rekonstruere* godsets udseende omkring århundredets midte ved som udgangspunkt at tage den tidligere nævnte jordebog over Mogens Gøyes fædrene gods (= det gods, som Eskil Gøye efterlod sig ved sin død 1506) og derfra trække alle de godsenheder, som ifølge den ledsagende brevbog beviseligt

er erhvervelser, som er foretaget af Eskil Gøye. Eskil Gøyes breve er tilsyneladende så fuldstændigt bevarede og registrerede, at en sådan rekonstruktionsmetode er forsvarlig. Det skal dog indrømmes, at man ikke får fat i de eventuelle ejendomme, som Mogens Axelsen har besiddet, men som Eskil Gøye i løbet af sin ejertid har solgt fra Krenkerup.

Tabel 2. Krenkerups tilliggende ca. 1450.

Sogn	Landsby	Antal ejd.
Radsted	Krenkerup	1 hgd. + 6 ejd.
—	Højjet	2 —
—	Radsted	5 —
—	Krungerup	2 —
Saxkøbing	St. Reersø	1 —
—	Ll. Reersø	2 —
—	Rørbæk	7 —
Majbølle	Majbølle	1 —
—	Hjelm	3 —
Fjelde	Fjelde	5 —
—	Kartofte	3 —
Slemminge	Udstolpe	1 —
Døllefjelde	Døllefjelde	2 —
Musse h. ialt	13 lsb.	1 hgd. + 40 ejd.
Ringsebølle	1 lsb.	1 ejd.
Rødby	1 —	2 —
Holeby	1 —	2 —
Vejleby	1 —	3 —
Hillested	1 —	1 —
Fuglse h. ialt	5 lsb.	9 ejd.
Gloslunde	2 lsb.	6 ejd.
Tillitse	2 —	2 —
Vestenskov	1 —	1 —
Lollands Sdr. h.	5 lsb.	9 ejd.
Musse h.	13 lsb.	1 hgd. + 40 ejd.
Fuglse h.	9 —	9 —
Lollands Sdr. h.	9 —	9 —
Lolland ialt	23 lsb.	1 hgd. + 58 ejd.

Ad denne vej når man frem til et godskompleks, som i henseende til omfang og struktur minder slående om fade-

Kort 2. Krenkerups tilligende ca. 1450.

rens, således som vi kender det fra arvedelingen 1411. Det er tilsyneladende det samme, og dog ikke helt det samme. Mens besiddelserne i Musse herred stort set er generhvervet og nye føjet til, er de ejendomme i godskomplekssets periferi, som i 1411 gik over til døtrene, blevet erstattet af de fra Axel Andersen (Mule) arvede ejendomme. I godsets historie består Mogens Axelsens hovedindsats i, at han fastholdt Krenkerup og godsets centrale del for Axel Mogensens efterkommere på mandssiden.

Eskil Gøye.

Med denne mand, 3. generation, fandt Gøye-slægten sin endelige plads i højadelens rækker, således at den fra nu af er jævnbyrdig med de samtidige slægter Rosenkrantz, Gyldenstjerne, Brock, Laxmand, Thott m. fl. Som et ydre tegn på denne opstigen i samfundet ses det, at Eskil Gøye allerede ved sin første fremtræden i kilderne (1459) benævnes som ridder; både hans far og farfar havde dog først fået denne udmærkelse i en fremrykket alder. Han blev medlem af rigsrådet allerede under Christian I's regering og beklædte under kong Hans et af de fornemste rigseembeder, posten som rigsmarsk. Jævnside hermed beklædte han i årenes løb vigtige embeder inden for lokalforvaltningen, først som lensmand på Gladsaxe i det sydøstlige Skåne, siden — i årene 1474—95 — forvaltede han som høvedsmand på Aalholm slot Lollands to østlige herreder, og i det sidste tiår af sit liv sad han igen inde med et skånsk len, denne gang Lindholm i det sydvestlige Skåne. Eskil Gøye var to gange gift, første gang med Mette Eriksdatter (Rosenkrantz), datter af Christian I's rigshofmester, og anden gang med Sidsel Axelsdatter (Brahe) fra Skåne; begge hustruer tilhørte fornemme og godsrige slægter.

I kraft af sin mødrene arv og sit første ægteskab fik Eskil Gøye godsinteresser i snart alle rigets provinser. Han skrev sig hyppigt til moderens gård Gisselfeld og i de senere år også til Tunbyholm i Skåne, ligeledes mødrene arv, men Krenkerup-godset har dog nok været den ejendom, han viede

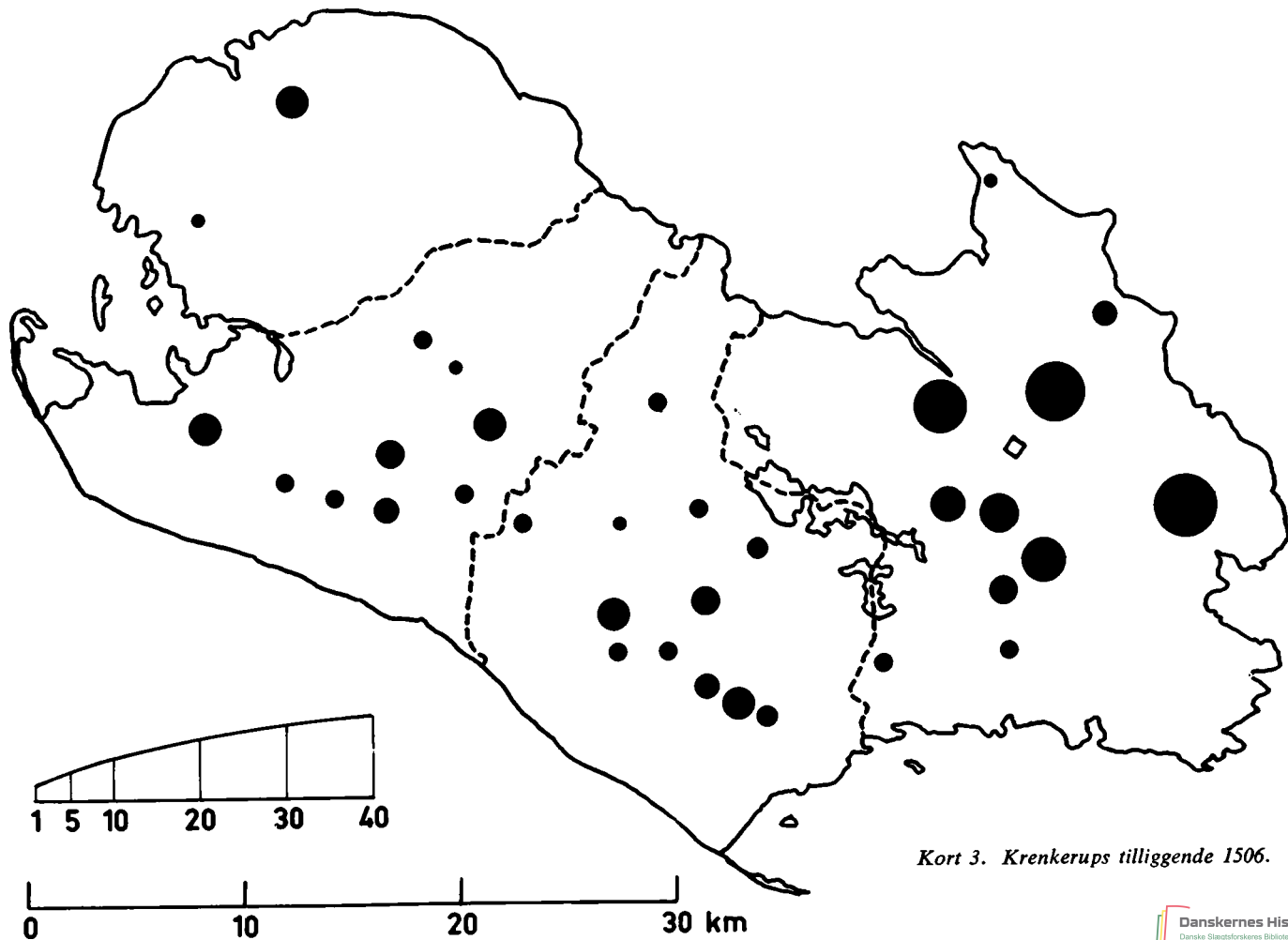
den største opmærksomhed. Mogens Gøyes jordebog over sit fædrene gods tillader en præcis bestemmelse af, hvad Eskil Gøye efterlod sine arvinger i denne del af landet, og Mogens Gøyes brevbog giver oplysninger om, hvorledes dette resultat blev nået.

Tabel 3. Krenkerups tilliggende 1506.

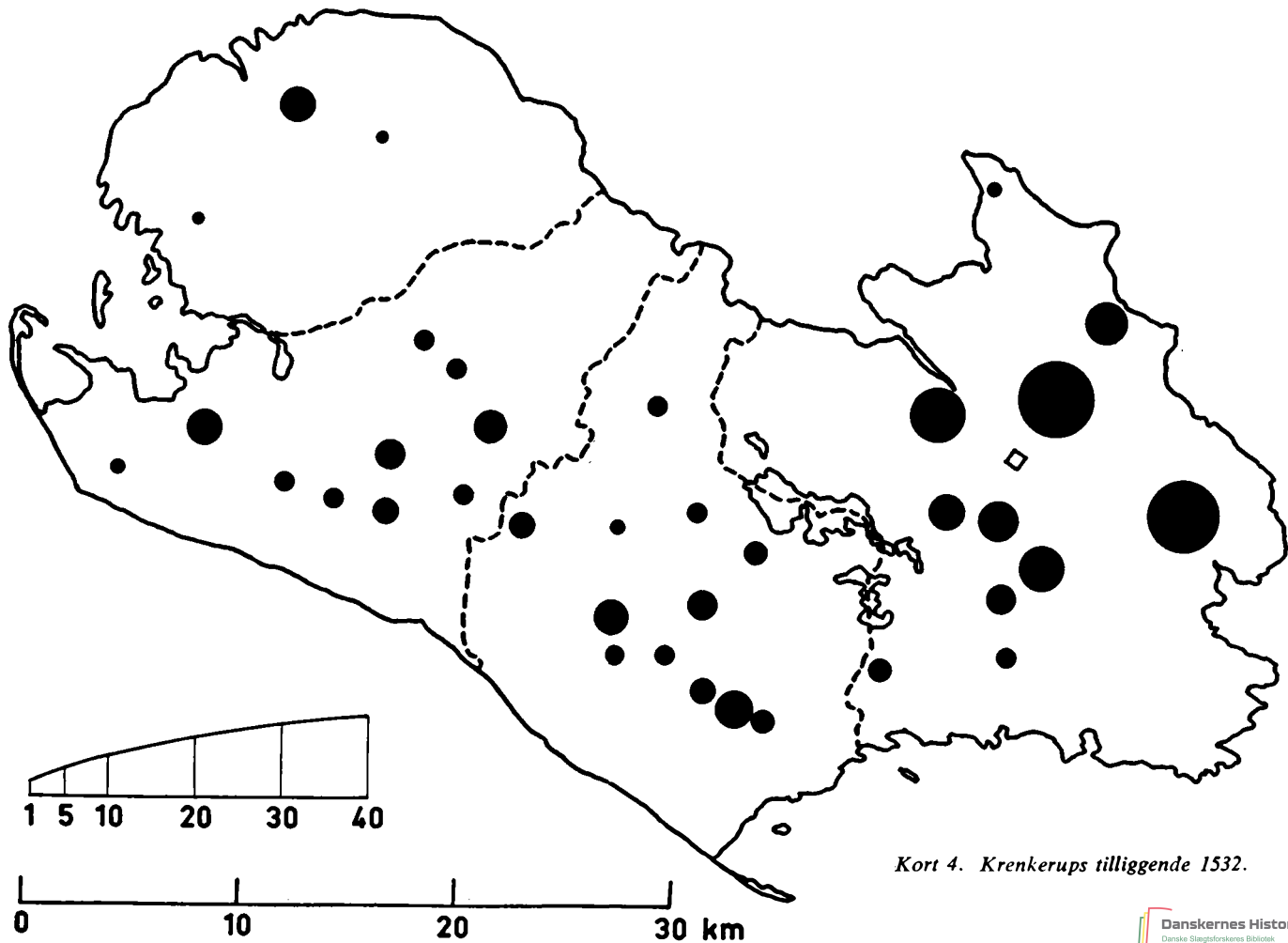
Sogn	Landsby	Antal ejd.
Radsted	Krenkerup	1 hgd. + 8 ejd.
—	Højjet	5 —
—	Radsted	5 —
—	Krungerup	2 —
Toreby	Toreby	1 —
—	Geltofte	8 —
—	Rykkerup	2 —
—	Birket	4 —
—	Flintinge	3 —
—	Sløsserup	1 —
—	Nagelsti	1 —
—	Sundby	2 —
—	Frostrup	1 —
Saxkøbing	St. Reersø	9 —
—	Ll. Reersø	2 —
—	Rørbæk	6 —
Majbølle	Majbølle	1 —
—	Hjelm	3 —
Vignæs	Vignæs	1 —
Fjelde	Fjelde	5 —
—	Kartofte	4 —
Slemminge	St. Slemminge	2 —
—	Ll. Slemminge	1 —
—	Ettehave	2 —
—	Udstolpe	2 —
Musse	St. Musse	4 —
—	Ll. Musse	1 —
Døllefjelde	Døllefjelde	6 —
—	Langet	5 —
Herritslev	Skaarup	2 —
V. Ulslev	V. Ulslev	1 —
—	Øllebølle	1 —
Musse h.	32 lsb.	1 hgd. + 101 ejd.

Taagerup	2 lsb.	4 ejd.
Ringsebølle	1 —	2 —
Rødby	1 —	2 —
Olstrup	3 —	6 —
Errindlev	2 —	3 —
Bursø	1 —	3 —
Holeby	2 —	5 —
Nebbelunde	2 —	6 —
Skørringe	1 —	1 —
Vejleby	2 —	2 —
Hillested	1 —	2 —
Østofte	1 —	2 —
Fuglse h.	15 lsb.	30 ejd.
Gloslunde	2 lsb.	4 ejd.
Landet	2 —	2 —
Ryde	2 —	6 —
Dannemare	1 —	2 —
Græshave	2 —	5 —
Søllested	1 —	1 —
Skovlænge	1 —	2 —
Tillitse	2 —	2 —
Vestenskov	2 —	6 —
Lollands Sdr. h.	15 lsb.	30 ejd.
Vindeby	1 lsb.	6 ejd.
Sandby	1 —	1 —
Lollands Nr. h.	2 lsb.	7 ejd.
Musse h.	32 lsb.	1 hgd. + 101 ejd.
Fuglse h.	19 —	38 —
Lollands Sdr. h.	15 —	30 —
Lollands Nr. h.	2 —	7 —
Lolland ialt	68 lsb.	1 hgd. + 176 ejd.

Der er en pause i godssamlingen til Krenkerup fra Mogens Axelsens død ca. 1450 og frem til 1467, hvilket måske skyldes, at Eskil Gøye har været umyndig i en del af dette tidsrum og har stået under en ældre slægtnings formynderskab²³). Men fra tidsrummet 1467—1506 har vi en sand overflod af adkomstbreve, udstedt til eller på foranledning af Eskil Gøye. Af skøder, mageskiftebreve og pantebreve indeholder brevbogen 1532 ikke mindre end godt og vel

Kort 3. Krenkerups tilliggende 1506.

Kort 4. Krenkerups tilligende 1532.

150 stk., gældende for lollandsk jordegods, og hertil kommer en række dombreve, indførselsbreve, låsebreve og lavhævdsbreve til yderligere sikring af hr. Eskils ejendomsret. Og når man så tilføjer, at Eskil Gøye i det samme tidsrum udvidede Krenkerups tilliggende med fæstegods på Falster og Langeland, vil det forstås, hvilken vældig expansion der her er tale om. Den godsmængde, som vi i foregående afsnit måtte fratække (for at få fat på faderens godskompleks) og som altså udgør tilvæksten under Eskil Gøyes ejerperiode, beløber sig til ca. 120 ejendomme, således at Krenkerupgodset i løbet af ca. 40 år er blevet udvidet til det tredobbelte! Og hertil skal som nævnt lægges adskillige ejendomme på de tilstødende øer.

Antallet af godstransaktioner sammenholdt med antallet af erhvervede ejendomme belyser tilstrækkeligt, med hvilken stædighed og udholdenhed Eskil Gøye foretog sin udvidelse af godset. Den enkelte ejendom var ofte genstand for flere på hinanden følgende erhvervelser, dels ved at en panteerhvervelse ved et senere køb forvandlede til en ejendoms-erhvervelse, dels ved at flere parthavere i en ejendom udkøbtes én for én. Ved mange erhvervelser forekommer en blanding af begge disse forhold. Af tilvæksten kan mindst 10, måske flere, identificeres som hovedgårde, hvis lavadelige ejere har måttet afstå dem til storgodsejeren på Krenkerup.

Det typiske for Eskil Gøyes godssamling er netop, at den enkelte erhvervelse kun består af ganske få ejendomme (eller andele i ejendomme), men han gik dog ikke af vejen for enkelte erhvervelser af større omfang. Således afkøbte han i 1490 en fjern slægtning, fru Marine Jensdatter (Gøye), hele dennes godskompleks, bestående af hovedgården Geltofte, hele Geltofte by samt yderligere 20 andre ejendomme i Toreby sogn. Ved dette køb lykkedes det ham at udvide sit gods med nært beliggende ejendomme, og han fortsatte ad denne vej ved — som nævnt — at foretage et mageskifte med kronen, hvorved Krenkerups ejer omsider blev eneste lodsejer i byerne Krenkerup og Højlet. I det hele taget øgedes Krenkerups tilliggende i Musse herred meget betydeligt

af Eskil Gøye, men det fremgår iøvrigt med al ønskelig tydelighed af tabeller og kort, at heller ikke fjernere beliggende gods blev forsmået. Her er tale om en expansion på en bred front.

Selv om der savnes oplysninger om størrelsen af andre adelige godskomplekser på denne tid, kan det dog vist med rette hævdes, at Eskil Gøye var sin tids største adelige godsbesidder på øen. Og når man hertil føjer, at han i en længere årrække som kgl. lensmand forvaltede det meste af krongodset i Aalholm len, kan man nemt forestille sig, hvilken position han må have haft i det lollandske samfund. Endelig må det ikke glemmes, at Krenkerup-godset kun var en del af hans samlede besiddelser. Når man tager i betragtning, at dette gods blev én søns fædrene arv, og at der herudover skulle være ligeså meget til en anden søn og halvt så meget til en datter, må de samlede besiddelser have haft et overordentlig stort omfang.

Mogens Gøye.

Ved et skiftemøde på Gunderslevholm i fasten 1508 deltes Eskil Gøyes besiddelser på følgende måde: Den ældste søn, Mogens Gøye, fik Krenkerup med alt tilliggende fæstegods på Lolland og Langeland foruden enkelte ejendomme på Falster og Sjælland, den yngste søn, Henrik Gøye, fik Gisselfeld og alt det øvrige gods på Sjælland og Falster, og datteren, Ide Gøye, modtog som sin arvelod Tunbyholm samt det meste af Eskil Gøyes skånske gods.

Krenkerups nye ejer var på dette tidspunkt en mand sidst i 30'erne, som takket være en gunstig start allerede var kommet vidt i sin karriere. Efter i sin tidligste ungdom at have været hofsinde blev han ved kroningen i Stockholm 1497 slået til ridder, og endnu før faderens død blev han optaget i rigsrådet. Omtrent samtidig hermed fik han sin første forlening, Møn med Stegehus slot, men alle hans senere forleninger er beliggende i Jylland. Christian II gjorde ham til faderens efterfølger som rigsmarsk, og efter at han nølende havde opsagt denne konge huldskab og troskab i 1523 og hyldet Frederik I, fik han overdraget landets fornemste em-

bede, rigshofmesterembedet, som tidligere hans morfar og dennes far havde beklædt.

Der vil iøvrigt ikke i denne forbindelse være nogen grund til at komme ind på den betydningsfulde politiske rolle, Mogens Gøye kom til at spille i det bevægede tidsrum i det 16. århundredes første årtier. For godshistorien er det nok så vigtigt, at han ved sit ægteskab med Mette Albrechtsdatter (Bydelsbak) kom i besiddelse af rigdomme, som langt overgik hans fædrene arv. At fru Mette har været et af Danmarkshistoriens bedste »partier«, fremgår til fulde af den fortegnelse over hendes fædrene og mødrene gods, som Mogens Gøye lod udarbejde i 1532. Ved dette ægteskab fik Mogens Gøye i endnu højere grad end Eskil Gøye godsinteresser i andre landsdele end Lolland. Velkendt er mor Sigbrits karakteristik af Mogens Gøye som »hr. konge i Nørre Jylland«, og denne udtalelse rummer det rigtige i sig, at han — som den første i sin slægt — er jyde. Clausholm ved Randers blev hans hovedbesiddelse, og det er rimeligt at antage, at hans lollandske godskompleks derfor kom til at stå i anden række.

Tabel 4. Krenkerups tilliggende 1532.

Sogn	Landsby	Antal ejd.
Radsted	Krenkerup	1 hgd. + 8 ejd.
—	Højjet	5 —
—	Radsted	14 —
—	Langet	2 —
—	Krungerup	2 —
Toreby	Toreby	1 —
—	Geltofte	8 —
—	Rykkerup	7 —
—	Birket	4 —
—	Flintinge	3 —
—	Sløsserup	1 —
—	Nagelsti	1 —
—	Sundby	2 —
—	Frostrup	1 —
Saxkøbing	St. Reersø	9 —
—	Ll. Reersø	2 —
—	Rørbæk	7 —

Majbølle	Majbølle	2 ejd.
—	Hjelm	8 —
Vignæs	Vignæs	1 —
Fjelde	Fjelde	5 —
—	Kartofte	4 —
Slemminge	St. Slemminge	2 —
—	Ll. Slemminge	1 —
—	Ettehave	2 —
—	Udstolpe	2 —
Musse	St. Musse	4 —
—	Ll. Musse	1 —
Døllefjelde	Døllefjelde	7 —
—	Langet	5 —
Herritslev	Skaarup	2 —
V. Ulslev	V. Ulslev	1 —
—	Øllebølle	1 —
—	Sørup	1 —
Musse h.	34 lsb.	1 hgd. + 126 ejd.
Taagerup	2 lsb.	4 ejd.
Ringsebølle	1 —	2 —
Rødby	1 —	2 —
Olstrup	3 —	8 —
Errindlev	2 —	3 —
Bursø	1 —	3 —
Holeby	2 —	5 —
Nebbelunde	2 —	7 —
Skørringe	1 —	1 —
Vejleby	2 —	4 —
Hillested	1 —	2 —
Østofte	1 —	2 —
Fuglse h.	19 lsb.	43 ejd.
Gioslunde	2 lsb.	4 ejd.
Landet	2 —	2 —
Ryde	2 —	6 —
Dannemare	1 —	2 —
Græshave	2 —	5 —
Søllested	1 —	2 —
Skovlænge	1 —	2 —
Tillitse	2 —	2 —
Vestenskov	3 —	7 —
Kappel	1 —	1 —
Lollands Sdr. h.	17 lsb.	33 ejd.

Vindeby	1 lsb.	7 ejd.
Sandby	1 —	1 —
Horslunde	1 —	1 —
Lollands Nr. h.	3 lsb.	9 ejd.
Musse h.	34 lsb.	1 hgd. + 126 ejd.
Fuglse h.	19 —	43 —
Lollands Sdr. h.	17 —	33 —
Lollands Nr. h.	3 —	9 —
Lolland ialt	73 lsb.	1 hgd. + 211 ejd.

Tabel 4 og kort 4 er udarbejdet på grundlag af fortegnelsen over hans fædrene arv og fortegnelsen over de gods-erhvervelser, han havde foretaget i tidsrummet indtil 1532. Sammenholder man tabel 4 med tabel 3, fremgår det, at godset i mellemtiden er vokset med 35 ejendomme, hvortil skal lægges, at Mogens Gøye i yderligere 5 fra faderen arvede ejendomme udkøbte andre parthavere. Selv om Krenkerup-godsets karakter af storgods kun er blevet yderligere understreget, kan den stedfundne tilvækst ingenlunde måle sig med Eskil Gøyes (ca. 120 ejd.), og der er også en iøjnefaldende forskel ved den måde, hvorpå tilvæksten er tilvejebragt. Af de 35 ejendomme er 16 erhvervet ved køb, fordelt på relativt få transaktioner, 1 ejendom er en testamentarisk gave, og resten, 18 ejendomme, kan karakteriseres som et udbytte, Mogens Gøye har haft ved den katolske kirkes fald.

Som bekendt var Mogens Gøye en af de første adelsmænd, som åbent bekendte sit lutheranske sindelag, og Frederik I, som i det skjulte delte sin rigshofmesters overbevisning, overdrog ham i 1529 »ald den reth, rettighed, frihed og herlighed, som wij och wore forfedre hertil haffuer hafft at forleene och presentere forne Raasted Kirche ...²⁴). Det er altså den såkaldte »jus patronatus«, som kronen herved giver fra sig og overdrager til ejeren af sognets herregård, og det er utvivlsomt som følge af denne gunstbevisning, at man i Mogens Gøyes jordebog 1532 finder opført ialt 11 ejendomme, som tidligere lå til Radsted kirke og præstegård. Og omtrent på samme tid har Mogens Gøye fra-

taget Maribo kloster 7 ejendomme (heraf 6 i Radsted sogn), som Eskil Gøye i sin tid havde givet klostret som modydelse for læsning af sjælemesser.

Mogens Gøyes erhvervelser til Krenkerup udgør kun en forsvindende del af hans samlede godserhvervelser i hele riget, men til trods for, at Krenkerup ikke i hans tid var sin ejers hovedbesiddelse, fik godset dog værdifulde udvidelser i det område, som må betegnes som dets centrale del. Endelig giver en sammenligning mellem jordebogen 1532 og et skiftebrev 1551²⁵⁾, hvorved Mogens Gøyes arvinger deler hans godser mellem sig, en interessant oplysning om selve Krenkerup hovedgård. Endnu i 1532 bestod *landsbyen* Krenkerup med dens 7 gårde, hvoraf dog 4 var øde og blev drevet sammen med hovedgårdens jord, men i 1551 var landsbyen helt væk. Hovedgården havde opslugt de sidste 3 gårde. Det er naturligt at antage, at Mogens Gøye har nedlagt landsbyen før sin død i 1544, idet de mange arvinger, som havde de største vanskeligheder med at enes om den rette fordeling af Mogens Gøyes forskellige godser, næppe har kunnet enes om et så betydningsfuldt skridt.

Albrecht Gøye og Anne Rosenkrantz.

Mogens Gøyes mægtige besiddelser fik kun een generations levetid i samlet skikkelse. Hans rigdom på børn måtte bevirke en splittelse, og denne blev så meget mere dybtgående, som man efter 1544 ikke anvendte det fra skiftet 1508 kendte princip med til hver arving at give en hovedgård med det dertil hørende fæstegods i den pågældende landsdel. Ved dette arveskifte blev hver af hovedgårdene delt mellem to arvinger, og i fæstegodset fik ikke blot disse to, men tillige alle de øvrige arvinger del. Mogens Gøyes arvinger mødtes næsten årligt på Clausholm for at fordele den store arv, og fra et af disse skiftemøder, i 1551, stammer det førnævnte dokument, der belyser bl. a. Krenkerups skæbne i de forvirrede år, som fulgte på dødsfaldet 1544.

Hovedgården Krenkerup var allerede et par år tidligere blevet delt mellem sønnen Albrecht Gøye og datteren Birgitte Gøye, gift med Herluf Trolle²⁶⁾, og denne fordeling

opretholdtes i 1551. Birgitte Gøye og Herluf Trolle blev dog med tiden købt ud af Krenkerup, således at Albrecht Gøye blev enejer af hovedgården og en betydelig del af fæstegodset.

Albrecht Gøye anses i almindelighed for den betydeligste af Mogens Gøyes ikke særlig betydelige sønner. Han kom i tidens løb til at beklæde forskellige lensmandsposter, sidst i Jylland, hvor han overtog faderens gamle embede som lensmand på Skanderborg slot. Han var en tid Christian III's fodermarsk, men kom slet ikke til at spille nogen politisk rolle. Som følge af det anvendte skifteprincip arvede han fra sin far godsenheder rundt omkring i riget, men vigtigst er dog hans førnævnte andel i Krenkerup og en halvdel i Clausholm. Hans hustru, Anne Rosenkrantz, tilhørte det samme milieu som han selv. Ved dette ægteskab håbede Gøyerne at få andel i en stor arv af norsk jordegods²⁷). Dette mislykkedes, men fru Anne viste sig til gengæld i besiddelse af så fremragende evner som godssamler og -styret, at hun efter Albrecht Gøyes død 1558 med stort udbytte kunne fortsætte dennes bestræbelser på af det sønderdelte Krenkerup-gods at skabe en stor og afrundet besiddelse.

Der findes ikke fra Anne Rosenkrantz' tid som administrator af Krenkerup en af hende udarbejdet jordebog, der giver oplysninger om Krenkerups samlede tilliggende på et givet tidspunkt. Men i 1568 udarbejdede sognepræsten i Toreby, Hans Jørgensen Sadolin, der tillige var Musse herreds provst, et »register« over alt jordegods i herredet med omhyggelig angivelse af antallet af selvejerbønder (jordegne bønder), kronetjenere, herremandstjenere og kirketjenere i hver af herredets talrige landsbyer²⁸). Et arbejde af lignende karakter, men knapt så detaljeret udarbejdet, foreligger fra Fuglse herredsprovsts hånd²⁹), og på dette grundlag er oversigten over Krenkerups tilliggende i de to herreder udarbejdet. De i parentes anførte ejendomme er den arvepart, som i 1551 tildeltes Albrecht Gøye³⁰).

Tabel 5. Krenkerups tilliggende 1568.

Sogn	Landsby	Antal ejd.	
Radsted	Krenkerup*)	1 hgd. + 1 ejd.	($\frac{1}{2}$ hgd. — 1 ejd.)
—	Højjet**)		(3 —)
—	Radsted	37 —	(1 —)
—	Langet		(1 —)
Toreby	Geltofte	5 —	
—	Rykkerup	3 —	(2 —)
—	Birket	2 —	
—	Flintinge	1 —	
—	Sløsserup	1 —	
—	Nagelsti	1 —	
—	Sundby	1 —	
—	Frostrup		(1 —)
Saxkøbing	St. Reersø	6 —	(3 —)
—	Rørbæk	6 —	(3 —)
Majbølle	Hjelm	4 —	(1 —)
Taars	Taars	1 —	
Fjelde	Fjelde	3 —	
—	Kartofte	9 —	
Slemminge	St. Slemminge	1 —	
—	Udstolpe		(1 —)
Musse	St. Musse	1 —	
—	Ll. Musse	1 —	(1 —)
Døllefjelde	Døllefjelde	1 —	(1 —)
—	Langet	2 —	(2 —)
Kettinge	Kettinge	1 —	
V. Ulslev	Øllebølle	1, —	
Musse h.	24(26) lsb.	1 hgd. + 89 ejd.	($\frac{1}{2}$ hgd. + 21 ejd.)
Taagerup	1—2 lsb.	2 ejd.	
Olstrup	1 —	1 —	(1 —)
Bursø	1 —	1 —	
Holeby	1 —	2 —	(1 —)
Nebbelunde	2 —	3 —	(2 —)
Skørringe	1 —		(1 —)
Østofte	1 —	1 —	
Fuglse h.	8—9 lsb.	10 ejd.	(5 ejd.)
Musse h.	24—26 lsb.	1 hgd. + 89 ejd.	($\frac{1}{2}$ hgd. + 21 ejd.)
Fuglse h.	8—9 —	10 ejd.	(5 ejd.)
Lolland ialt	32—35 lsb.	1 hgd. + 99 ejd.	($\frac{1}{2}$ hgd. + 26 ejd.)

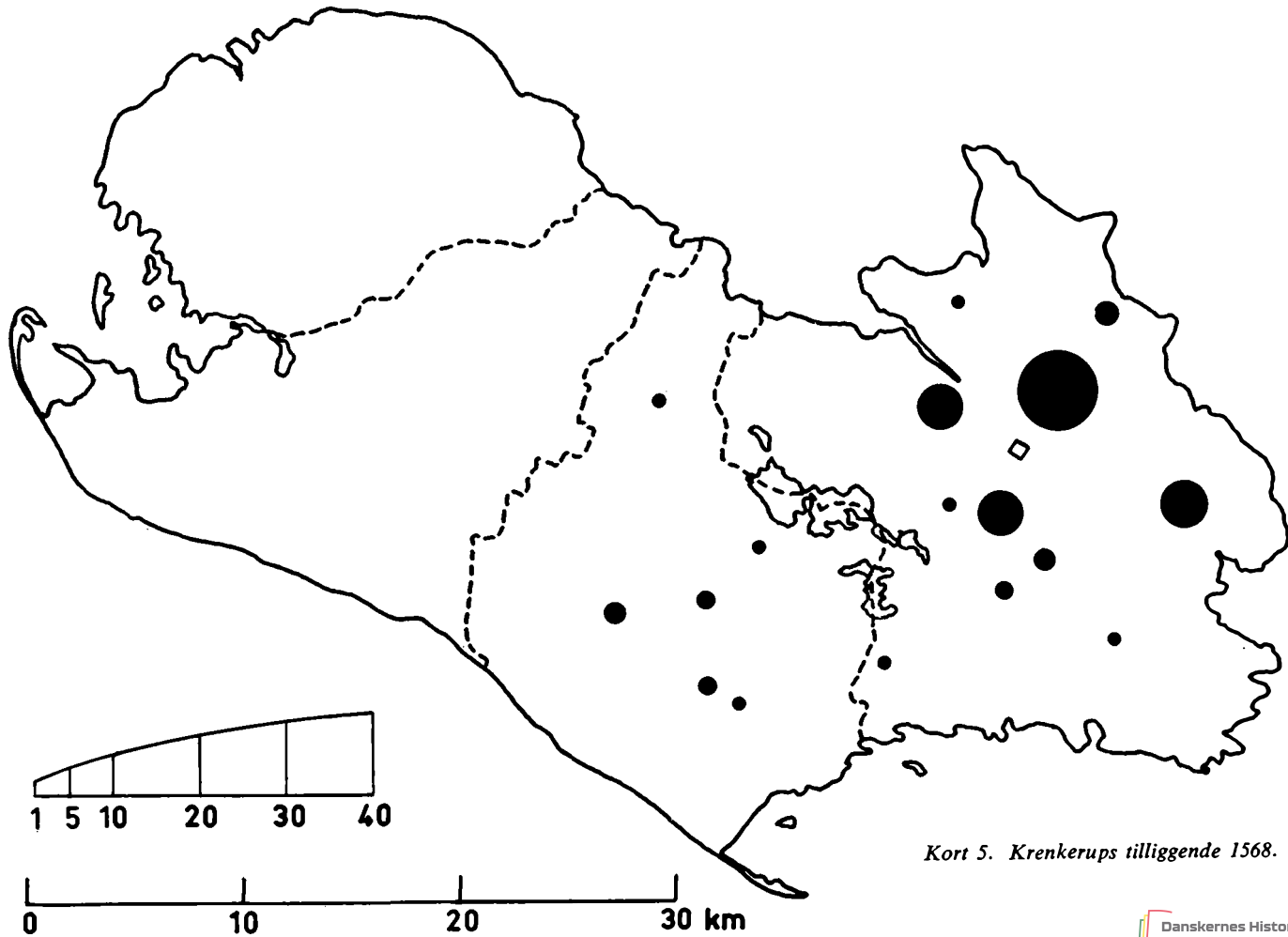
*) Nedlagt som landsby før 1544.

**) — — — — 1568.

Den dybtgående splittelse af Mogens Gøyes gods, som blev resultatet af arvedelingen, kunne ikke være tilfredsstillende for nogen af parterne. Når forskellen mellem tilstanden 1551 og 1568 er så stor, skyldes det først og fremmest, at splittelsen ret snart er fulgt op af mageskifter. Ved at afgive jordegods på Sjælland lykkedes det 1552 Albrecht Gøye at erhverve Birgitte Gøyes arvepart på Lolland³¹⁾, og ved at sammenholde de to kilder med hinanden kan det endvidere konstateres, at yderligere to mageskifter må have fundet sted, nemlig med broderen Eskil Gøye og med søstersønnen Ebbe Andersen (Galt). Endelig må det tidligere nævnte mageskifte med kronen 1564 fremhæves³²⁾. Ved at afstå ialt 17 ejendomme på Falster og i Vestlolland fik fru Anne Rosenkrantz en vældig tilvækst i hovedgårdens umiddelbare nærhed, i byerne Radsted og Kartoffe. Ialt 32 ejendomme — 26 i Radsted og 6 i Kartoffe — blev derved fæstegårde under Krenkerup. Selv uden kendskab til andre nu tabte adkomstbreve for Krenkerups tilvækst i det mellemliggende tidsrum kan det anses for givet, at godsets omfang og struktur 1568 i hovedsagen er resultatet af de her nævnte få mageskifter.

Knap et år efter det store mageskifte med kronen fik fru Anne og hendes arvinger birkeret for Krenkerup hovedgård og dens fæstegods i byerne Radsted, Geltofte, Højet, Rørbæk, St. og Ll. Reersø³³⁾ undtaget fra og sidestillet med herredstingets retskreds. En naturlig forudsætning for et sådant privilegiums meddelelse var, at godset udgjorde en geografisk afgrænset og sluttet enhed, og det anførtes udtrykkelig i birkeretsprivilegiet, at Anne Rosenkrantz ved sin godssamlingsvirksomhed havde tilvejebragt denne forudsætning.

Endnu i privilegiet 1565 nævnes landsbyen Højet, men i Torebypræstens jordeborg 1568 er landsbyen forsvundet, så på et eller andet tidspunkt imellem disse to år må landsbyen være nedlagt og dens jorder inddraget under hovedgårdens jord³⁴⁾. Ved en sammenligning mellem Krenkerup-godset 1532 og 1568 må det erindres, at hovedgårdens jord i mellemtiden er blevet udvidet med ialt 7 + 5 ejendommers jord.

Kort 5. Krenkerups tilligende 1568.

Expansionens forudsætninger.

På grundlag af de foranstående enkeltundersøgelser af Krenkerup-godset igennem 5 generationer kan udviklingsforløbet ganske kort skildres således, når man begrænser sig til tilliggendet af dyrkede ejendomme på Lolland: Som større adelsbesiddelse grundlægges godset af Axel Mogensen, og sønnen Mogens Axelsen ophæver virkningerne af en ved arvegang betinget midlertidig opløsning, hvorefter godset konsolideres. 3. generation, Eskil Gøye, foretager en vældig expansion på en bred front, og godset antager et storgods' karakter. Ved endnu en gang at undgå en arvedeling fastholdes storgodskarakteren, og expansionen fortsætter, omend med betydelig mindre intensitet. Overgangen til 5. generation markeres ved en dybtgående splittelse, som delvis overvindes ved mageskifter med medarvinger og ved til de generhvervede Gøye-ejendomme at føje en god portion krongods.

En godssamling som den, Gøyerne på Krenkerup foretog, kan betragtes på to måder, dels som et udtryk for den godsamlende herremandslægts vilje og navnlig evne til at udvide godsets tilliggende, og dels som et udtryk for omgivelsernes vilje og evne til at modstå disse bestræbelser.

Den første og vigtigste forudsætning for, at en godssamling skal lykkes, må være, at godssamleren til sin rådighed har tilstrækkeligt med ledig kapital, som han med større eller mindre fordel kunne investere i jordegods. Det turde af de foranstående undersøgelser fremgå, at Gøyerne i rigt mål må have haft den nødvendige kapital at disponere over, navnlig fra og med Eskil Gøye. Den væsentligste del af Gøyerne kapital hidrørte sikkert fra deres godsindtægter, og til indtægterne fra deres fædrene arv har de fleste af de her behandlede godssamlere kunnet lægge betydelige indtægter, som arv fra moderen eller hustruens arvegods afkastede. Fru Ide Falk er blot den første i en ubrudt række af adelsdamer, hvis ægteskabelige tilknytning til Gøyerne indirekte har haft den største betydning for Krenkerup-godsets vækst.

En sammentælling af de i Mogens Gøyes jordebog 1532

anførte landgildeydelse kan give en forestilling om, hvad Eskil Gøye og Mogens Gøye har haft af indkomster af deres jordegods, for den enes vedkommende af fædrene arv og købegods og for den andens vedkommende af fædrene og mødrene arv, af hustruens fædre og mødrene arv, samt af købegodset. Herved når vi dog kun frem til størrelsen af de såkaldte »visse« indtægter eller jordebogsindtægter. Hertil skal lægges en serie »uvisse« indtægter (bl. a. stedsmål, forlov og andel i retsbøder samt indkomster af skove, fiskevand o. lign.) og det udbytte, de forskellige hovedgårde gav. De sidstnævnte arter af indtægter skulle fremgå af eventuelle regnskaber, men nogle sådanne er ikke bevarede. Jordebogsindtægterne alene er af en størrelse, som sikrer godsernes ejer et vældigt årligt overskud, selv når hensyn tages til godsejerens standsmæssige levestandard og de tjenesteydelser, han skyldte konge og rige til gengæld for sine privilegier (herunder navnlig skattefrihed).

Godsindtægterne var imidlertid ikke de eneste, der stod til Gøyerne disposition. Vi har set, hvorledes Krenkerups ejere fra og med Mogens Axelsen har beklædt embeder inden for lensforvaltningen. De økonomiske fordele, som herved tilfaldt Gøyerne, kan ligeså lidt som godsindtægterne angives i en bestemt sum penge og et bestemt kvantum naturalier. Afgørende for indtægtens størrelse var de vilkår, hvorpå forleningen var overdraget lensmanden, om han havde lenet »på tjeneste«, »på afgift« eller »på regnskab«. Om lensmandsposten er det så rigtigt blevet sagt, at »den i ringeste fald gav ham (den adelige herremand) det frie underhold til familie og husstand, der sikrede ham afkastningen af hans eget gods som ren nettoindtægt«³⁵). Det er en ikke ualmindelig foreteelse, at lensmanden optræder som godssamler i den egn, han var sat til at forvalte, og omvendt ser man hyppigt adelsmænd efterstræbe og opnå en kgl. forlening i den egn, hvor deres private godser var beliggende. Når Eskil Gøye formåede at foretage så mægtige udvidelser af Krenkerupgodset, har det sikkert været en medvirkende omstændighed, at han i ca. 20 år på kronens vegne forvaltede den egn, hvor hans fædrene gård og gods lå. I kraft af sin administrative

post havde Eskil Gøye de bedste muligheder for at holde et vågent øje med, hvor der var mulighed for private godskøb.

Gøyerne vilje og evne til at fastholde og udvide deres arvede besiddelser er hævet over enhver diskussion, og når dette lykkedes i så høj grad, som det tidligere er blevet påvist, har der altså været et vist udbud af jord; ejerne af det omgivende jordegods har ikke kunnet modstå denne voldsomme efterspørgsel fra Gøyerne side. Men hvem er disse jordegodsejere, og hvorfor giver de deres jord fra sig?

Det vil være umuligt her at anføre samtlige personer og institutioner, som gennem denne 200-årige periode har afgivet jordegods til Gøyerne på Krenkerup. En gennemlæsning af Mogens Gøyes brevbog 1532 afslører imidlertid hurtigt, i hvilke kredse disse skal søges, og for den efterfølgende periodes vedkommende, hvorfra adkomstbreve savnes, kan det som nævnt godtgøres, at godssamlingen her er foregået på en væsentlig anden måde end tidligere, nemlig ved få og store mageskifter med medarvinger og kronen.

De tre ejerkategorier, der kan blive tale om, bliver kronen (herunder selvejerbønderne), kirken og adelen. Det ofte nævnte mageskifte 1564 og to tidligere mageskifter med kong Hans 1496 og 1511 er de eneste tilfælde, hvor kronen afgiver jord til Krenkerup-godset, og da kun mod jævngod erstatning i jordegods andetsteds. Den tid er forbi, hvor adelsgodser kunne opbygges på tidligere krongods, og kronen har også formået at beskytte de skatpligtige selvejerbønder. Siden dronning Margrethes dage har kronen opretholdt en regel om, at selvejergods ikke måtte erhverves af adel og gejstlighed³⁶), og denne undersøgelse viser, at denne regel er blevet efterlevet, i hvert fald på Lolland. Først i 1564 dispenserer kronen fra reglen og giver sin velsignelse til, at Krenkerups ejer tilforhandler sig selvejergodset i Radsted by. Den godsbesiddende katolske kirke har også formået at holde stand mod Gøyerne expansionsbestrebelse, idet Mogens Gøyes erhvervelse af kirkegods er betinget af den indre opløsning, hvori kirken befandt sig forud for det endelige fald i 1536.

Nej, det er inden for Gøyerne egen stand, adelen, at ud-

byderne skal findes og her navnlig i standens lavere lag. Lige fra den første erhvervelse i 1367 og frem til Mogens Gøyes ejerperiode i 1. halvdel af 16. århundrede, er det fortrinsvis personer fra lavadelen, der ved salg eller pantsættelse må aflevere gods til Gøyerne på Krenkerup.

Et så alment fænomen må have en almen årsag, og her er naturligt at pege på den permanente krisesituation, hvori landbrugserhvervet befandt sig i Danmark og i det øvrige Nordvesteuropa. Det her behandlede kildemateriale giver ikke anledning til fornyede overvejelser om den senmiddelalderlige depressions årsager og forløb. Nyere forskning har påvist, at krisens symptomer, fald i landgilde og jordpriser, mangel på arbejdskraft og ødegårde, kan iagttages allerede omkring 1300, altså længe før Axel Mogensen begyndte at danne sit godskompleks omkring Krenkerup. Der er dog én omstændighed, betinget af agrarkrisen, som kan iagttages på Krenkerup-godset, nemlig ødegårdsproblemet. Af og til fremgår det direkte af det adkomstbrev, hvorved en godsenhed overdrages til et medlem af slægten Gøye, at den pågældende ejendom står øde. Og endnu så sent som i 1532 betegnes af Mogens Gøyes 211 ejendomme på Lolland de 25 ejendomme eller 11,8 % som »øde«. Det fremgår heraf, at ødegårdsproblemet er fælles for den store og den lille jordegodsbesidder, men naturligvis ramtes en herremand med 20 ejendomme, hvoraf 2 ejendomme var øde, meget hårdere end den herremand, som havde 200 ejendomme, selv om ødegårdsprocenten var den samme. Den pligt til krigstjeneste, hvormed adelsskabet og skattefriheden oprettholdtes, var fælles for dem begge, og herremanden med de 200 ejendomme har næppe haft leveomkostninger, der var 10 gange så store som den lille herremands. Tilmed savnede den lille herremand den ekstraportjeneste, som lensmandsstillingen betød for den højadelige godsbesidder.

Med den almindelige økonomiske depression som dybere årsag lettedes Gøyerne godssamling derved, at de lavadelige godsbesiddelser ofte var splittet op på mange lodtagere. Et enkelt eksempel fra Eskil Gøyes ejerperiode vil illustrere dette forhold: Ved sin død ejede Eskil Gøye 3 gårde i lands-

byen Tofte i Nebbelunde sogn, Fuglse herred, og ser man efter i brevbogen, viser det sig, at disse 3 gårde er erhvervet af Eskil Gøye i tidsrummet 1479—1504 ved køb fra mere end 25 personer, som enten selv tilhørte slægten Orm eller også ved giftermål var knyttet til denne slægt. Det siger sig selv, og det fremgår også af skødernes angivelser, at den enkeltes lod i de forskellige gårde var meget lille, fra $2\frac{1}{2}$ til 16 skæpper byg skyld eller som det i ét tilfælde udtrykkes »halffidelenn aff fierdepartenn« af en bestemt gård³⁷).

En lille godsbesiddelse med mange lodtagere, hvor det var umuligt for en enkelt at købe de andre ud, var dømt til undergang. I det ovennævnte tilfælde, såvel som i talrige andre, gik også den adelige hovedgård over på Gøernes hænder, hvorefter den blev fæstet bort på samme vilkår som de øvrige bøndergårde; hvis hovedgården havde haft et større omfang, deltes den mellem 2 bønder³⁸).

Gøernes opkøb af lavadelens jord ebber faktisk ud allerede med Eskil Gøye, men forklaringen herpå er sikkert ikke den, at den tiloversblevne lavadels kår var blevet så meget bedre, at de bedre kunne modstå den højadelige efterspørgsel. En mere sandsynlig forklaring er den, at der ikke var stort mere jord at få, i hvert fald ikke i Musse herred. Toreby-præstens jordebog fra 1568 viser nemlig, at adelsgodset, som nok var opdelt på mange personers hænder, alligevel var koncentreret til en ret snæver kreds af højadelige slægter. Den lavadelige godsejer, hvis besiddelse bestod af 1 hovedgård og ganske få fæstegårde, forekommer kun som en undtagelse i 1568. Selv om man kun med største forsigtighed kan slutte tilbage til tilstanden en generation tidligere, er det dog mere end sandsynligt, at adelsgodsets aristokratisering på denne egn er en proces, som hører middelalderen til og som stort set er afsluttet omkring år 1500.

Arrondering og hovedgårdsudvidelse.

Jævnside med spørgsmålet om Krenkerup-godsets absolute omfang på forskellige tidspunkter er det af interesse at få undersøgt, hvor dette gods var beliggende, om godssamlingen først og fremmest tilsigtede en koncentration af fæste-

godset omkring hovedgården (arrondering) og om en eventuel arrondering var forudsætningen for og bevirkede en udvidelse af hovedgårdens egen jord. I nedenstående tabel er fæstegodset fordelt på hovedgods (Musse herred) og strøgods (øvrige Lolland). Det fremgår nemlig af Eskil Gøyes hoveriordning, at der af det i Musse herred beliggende gods ydedes væsentlig mere hoveri end af det øvrige gods.

Tabel 6. Fordeling på hovedgods og strøgods.

År	Antal ejd.	Heraf Musse herred	Øvrige Lolland
1411	51 ejd.	37 ejd. (72,5 %)	14 ejd. (27,5 %)
1450	58 —	40 — (69,0 %)	18 — (31,0 %)
1506	176 —	101 — (57,4 %)	75 — (42,6 %)
1532	211 —	126 — (59,7 %)	85 — (41,3 %)
1551	26 —	21 — (80,8 %)	5 — (19,2 %)
1568	99 —	89 — (89,9 %)	10 — (10,1 %)

Det ses heraf, at den gunstige fordeling på hovedgods og strøgods, som er karakteristisk for Krenkerup-godset i dets mindre og mellemstore skikkelse, er væsentlig ugunstigere i storgodstiden under Eskil og Mogens Gøye. Disse to gods-samlere har nok øget antallet af ejendomme i Musse herred, men interessen for strøgodsset er forholdsvis lige så stærk. Først under ejerparret Albrecht Gøye og Anne Rosenkrantz får Krenkerup-godset den afrundede karakter, som både samtid og eftertid anså for ønskelig. Godsets struktur 1568 er en helt anden end på noget tidligere tidspunkt.

I takt med arronderingen i sidste fase af den her skildrede 200-årige udvikling følger en gradvis udvidelse af hovedgårdens areal. Endnu i de første årtier af det 16. århundrede var Krenkerup en landsbyhovedgård, hvis eneste udvidelse bestod i, at 4 ødegårdes jord blev drevet sammen med den. I 1551, hvor de resterende 3 gårde i landsbyen var blevet opslugt af hovedgården, blev denne i søskendeskiftet ansat til en årlig afkastning på 9 pund korn, så den oprindelige hovedgård — før udvidelserne — kan ikke have haft noget imponerende tilliggende³⁹). Den tredje og sidste udvidelse fandt sted ved nabolandsbyen Højets nedlæggelse. Dette er, hvad kilderne beretter om Krenkerups udvidelse med dyrket jord. Der foreligger imidlertid den mulighed, at man desuden

har inddraget tidligere eng- og skovarealer, men disse udvidelser er vanskelige at erkende og i betragtning af den lave ansættelse i 1551 ikke videre sandsynlige.

Storgods og stordrift følges altså ikke ad. Det første gennemførtes af 3. generation, men det andet først af 5. generation. Det skal sidenhen omtales, hvilken modstand Gøernes arronderingsbestræbelser kan have mødt i det hjemlige sogn og herred, således at eventuelle ønsker om at udvide hovedgårdens tilliggende simpelthen ikke var realisable på et tidligere tidspunkt, men forinden er der dog grund til at bemærke, at man også uden at tilsigte dette kunne ønske at give sine besiddelser en sammenhængende karakter.

Set fra et forvaltningsteknisk synspunkt må det til enhver tid være en fordel at have sine landgildeydende fæstebønder boende i en overkommelig nærhed af godsets centrum. På den måde var det naturligvis lettere for herremanden eller hans foged at føre behørigt tilsyn med fæstegodset og bl. a. sørge for, at landgilden kom ind rettidigt og med sit fulde beløb samt drage omsorg for, at ingen gårde kom til at stå øde.

Hvis man kan gå ud fra, at de i jordebogen 1532 anførte landgildeydelse er gået ind i den anførte form (og ikke er blevet omregnet f. eks. i penge), har i hvert fald størstedelen af landgilden bestået i naturalier, som kun med besvær og bekostning kunne transporteres over længere afstande, i hvert fald landværts. Foruden den egentlige landgilde (byg, havre, smør eller penge) oppebar Mogens Gøye af 35 ejendomme såkaldte »småredsler«, bestående af lam, gæs eller høns. 33 af disse ejendomme er beliggende i Musse herred. Og af ialt 36 ejendomme krævedes det, at fæsteren hvert eller hvert andet år holdt »fodernød«, d. v. s. at fæsteren skulle huse og fodre et stykke kvæg for godsejeren, i hvert fald om vinteren. Denne forpligtelse påhvilede 35 ejendomme i Musse herred og kun 1 ejendom uden for dette herred.

Ønsket om en bedre administration og en mere effektiv udnyttelse af fæstegodset kan altså alene befordre en koncentration af fæstegodset i hovedgårdens nærhed. Men øn-

sket om at udnytte fæstebøndernes arbejdskraft i form af hoveri på hovedgården har nok vejet tungest i så henseende. I en tid, hvor befolkningsudviklingen bevirkede knaphed på arbejdskraft og som følge heraf højere pris på denne, var det nærliggende at nøjes med mindst muligt folkehold på hovedgården og lade det meste arbejde udføre som hovarbejde. Den hoveriordning, som findes anført i Mogens Gøyes jordebog 1532, men som tidligere er blevet dateret til Eskil Gøyes sidste år⁴⁾, tillader en bestemmelse af hoveriets omfang på et tidspunkt, hvor hovedgården endnu var af beskeden størrelse.

Der ydedes ca. 1506 hoveri af ialt 136 ejendomme på Lolland; men der er iøjnefaldende forskelle på omfanget af det hoveri, bønderne i Musse herred ydede, og de øvrige bønders. Den højeste hoveriydelse blev forlangt af de 8 bønder i Krenkerup og Højjet, hvis gårde benævnes gård-sædegårde; disse skulle arbejde 1 dag om ugen hele året og i høsttiden 2 dage om ugen. Så godt som alle øvrige bønder i Musse herred forrettede årligt 8 dages hoveri, fordelt på hø- og kornhøsten, foruden at 16 bønder tilmed også skulle pløje og harve i hver 5 dage. Af fæstebønderne uden for Musse herred forlangtes kun 2 dages hoveri om året, men dette gjaldt også bønder så langt borte som på Nakskovegnen.

Ved de to senere udvidelser af hovedgårdens areal nedlagde man gårde, som hidtil havde haft den største hoveriydelse af alle. Og i betragtning af, at arveskiftet efter Mogens Gøyes død havde berøvet Krenkerup hovedgårds ejer adskillige bekvemt beliggende ejendomme, som det ikke lykkedes at generhverve ved senere mageskifter, kunne den sidste udvidelse ikke være foretaget, hvis ikke mageskiftet med kronen 1564 havde tilvejebragt den fornødne arbejdskraft. Den ofte nævnte jordebog 1568 benævner da også fru Annes 37 bønder i Radsted som ugedagsbønder, altså fæstebønder med den samme hoveriforpligtelse, som ca. 1506 påhvilede de 8 bønder i Krenkerup og Højjet.

Man stiller uvilkårligt det spørgsmål, hvorfor Eskil Gøye, hvis formueforhold tillod et gigantisk opkøb af jord, ikke i højere grad opkøbte godsenheder omkring hovedgården, og

hvorfor tyngdepunktet først så sent forskubbedes over på hovedgårdsdriften. Vi savner ganske vist materiale til at afgøre, om det på et tidligere tidspunkt overhovedet betalte sig at foretage så stor en driftsomlægning, men bortset herfra må man også gøre sig klart, at selv den rigeste og mest energiske godssamler måtte nøjes med den jord, der var til fals, og det har i dette tilfælde vist sig at være lavadelens jord. Krone og kirke holdt som nævnt godt fast ved deres fæstebønder og afstod i reglen kun jord, når de så deres fordel ved det. Endelig har Gøyerne også måttet tage hensyn til andre godssamlere af samme støbning som de selv, og blandt disse må man først og fremmest nævne Oxerne på naboherregården Nielstrup.

Om den begrænsning, som kronens fæstebønder og selvejere i Radsted udgjorde indtil 1564, er tidligere talt, og med jordebogen 1568 som udgangspunkt har man mulighed for at kaste mere lys over de vilkår, hvorunder »godskampen« foregik, selv om man for adelsgodsets vedkommende skal være varsom med tilbageslutninger fra 1568.

En udvidelse ind i nabosognet Vaabensted har næppe været mulig, idet Gøyerne her ville støde sammen med de ligeså energiske godssamlere af slægten Oxe til Nielstrup. Johan Oxe d. Ældre, ejer af Nielstrup fra ca. 1474, sønnen Johan Oxe d. Yngre og dennes søn Albrecht Oxe udbyggede i løbet af 100 år Nielstrup til et godskompleks af samme omfang og struktur som Krenkerup-godset. Længere vestpå, i nærheden af Maribo, spærrede herregården Aarsmarke og Maribo kloster for yderligere expansion, og ved den sydlige ende af Maribo-søerne havde fra gammel tid biskoppen over Fyns stift (herunder Lolland-Falster) store besiddelser i tilknytning til bispegården Aalevad (1568: Øen len). I sognene nede ved Østersøen var krongodset talstærkt, betinget af slottet Aalholms beliggenhed sammesteds, og ikke så lidt krongods finder vi ligeledes i herredets østlige og nordøstlige egne, til dels forvaltet som birker eller godslen. I de samme egne har også adelsgårdene Fuglsang, Berritsgård og Orebygård afstukket visse grænser for Gøyerne's expansion.

Tilstedeværelsen af modstandsdygtigt kron-, kirke- og

adelsgods giver en del af forklaringen på, hvorfor Gøernes voldsomme expansion ikke udelukkende rettede sig mod godsenheder, som — selv uden tanker om stordrift — måtte forekomme dem mest belejligt. Først med den godsbesiddende kirkes fald og kronens ændrede indstilling kunne arronderingen af Krenkerup-godset fuldendes og den endelige overgang til stordrift foretages.

Noter og henvisninger.

¹⁾ Fru Eline Gøyes Jordebog, udg. v. A. Thiset, 1892. I det følgende forkortet som »E. Gøye«. — ²⁾ E. Gøye s. 60—179 og 327—437 (navnlig s. 60—167 og 432—37). — ³⁾ E. Gøye s. 61 og 449. — ⁴⁾ Den store jordebog, som Mogens Gøye lod udarbejde 1532, må som forlæg have haft ældre, nu tabte jordebøger. For Krenkerup-godsets vedk. tyder én omstændighed på, at dette jordebogsafsnit virkelig afspejler tilstanden ca. 1530, en anden omstændighed peger tilbage til tiden omkr. 1506. Adskillige af 1532-jordebogens fæsternavne (men ikke alle) kan genfindes i et skiftebrev 1551 vedr. det samme gods. Skiftebrevet 1551, som udarbejdedes på Clausholm, hvor også Eline Gøye i 1552 lod 1532-jordebogen afskrive, kan altså i denne henseende betragtes som en ajourføring af Mogens Gøyes jordebog 1532, idet sidstnævnte til gengæld ikke kan afspejle en tilstand meget ældre end ca. 1530. — Omvendt er der i jordebogen 1532 en iøjnefaldende modsætning mellem de landgilde- og navnlig hoveriydelser, som præsteres af Mogens Gøyes arvegods (= faderens, Eskil Gøyes gods 1506) og hans købegods. De ejd., som Mogens Gøye selv købte eller på anden måde erhvervede, er opført uden hoveriydelser og med mindre detaljerede landgildehydelser. Konklusionen må blive, at Mogens Gøyes skriver i 1532 har brugt ældre forlægsoplysninger om landgilde og hoveri, men anført navnene på de fæstebønder, som ca. 1530 sad på de respektive gårde. — ⁵⁾ Mogens Axelsen kaldte sig fra ca. 1420 Mogens Gøye. I denne artikel fastholdes dog den ældre navneform for derved at adskille Mogens Axelsen Gøye fra sønnesønnen Mogens Eskilsen Gøye. — ⁶⁾ Ang. slægtens stamtavle, se Danmarks Adels Aarbog 1896 s. 140 ff. (udarbejdet af A. Thiset). — ⁷⁾ D.A.A. 1896 s. 140 (efter Albrecht Gøyes segl fra 1554). — ⁸⁾ Tycho de Hofman, Historiske Efterretninger om Velfortjente Danske Adelsmænd I (1777) s. 149 ff. — ⁹⁾ E. Gøye s. 112. — ¹⁰⁾ D.A.A. 1896 s. 147. — ¹¹⁾ Henry Petersen, Minde om Herluf Trolle og Birgitte Gjøe (1897) s. 19 og tavle 14. — ¹²⁾ Repertorium Diplomaticum etc., I. række nr. 3590. — ¹³⁾ E. Gøye s. 69. — ¹⁴⁾ Brevene fulgte godset og havnede i de kgl. arkiver, se Ældste Archivregistraturer I s. 110—15 (Vordingborgregistraturen 1476) og IV s. 14—16 (Kalundborgregistraturen 1551). — ¹⁵⁾ E. Gøye s. 89. — ¹⁶⁾ Kronens Skøder I s. 100. — ¹⁷⁾ Danmarks Kirker, Maribo amt s. 730. — ¹⁸⁾ E.

Gøye s. 85. — På Mogens Gøyes gravsten i Voldum kirke (jfr. note 11) forekommer slægten Kabels våben på den plads, der skulle tilkomme Mogens Gøyes farfars mor. Ganske vist var Mogens Gøye et oldebarn af Axel Mogensen og dennes 2. hustru, Karen Madsdatter, men familietraditionen har åbenbart henført sidstnævnte til den slægt, som var den første hustrus. — ¹⁹⁾ E. Gøye s. 84—85 og 118—19. — ²⁰⁾ Ole Widding, Markfællesskab og Landskifte (i Aarb. f. nord. Oldkyndighed 1948 s. 42. — ²¹⁾ Der vil normalt ikke i enkeltundersøgelserne blive henvist til kildestederne i Eline Gøyes jordebog; disse kan let findes ved hjælp af udgavens sted- og personregister. — ²²⁾ A. Heise, Familien Rosenkrantz' Historie II s. 32 ff. og Curt Wallin, Ide Pedersdatter Falk s. 124 ff. — ²³⁾ I et tingsvidne fra 1485 udtales det, at »Krenckerup houittgaard ... haffuer weritt wdj her Mogens Gøyes oc y her Eskild Gøyes oc hans *wergis* were oc heffd ... mere end y xl aar«, jfr. E. Gøye s. 89. — ²⁴⁾ Nye Kirkehistoriske Samlinger VI s. 617—18, jfr. Kong Frederik den Førstes danske Registranter s. 215. — ²⁵⁾ R. A. Mogens Eskilsen Gøyes arkiv. Skiftebrev 1/9 1551 — Det stærkt medtagne dokument har en påskrift, som viser, at det har tilhørt Mogens Gøyes dattersøn, Peder Oxe. — ²⁶⁾ Dette fremgår af brev 26/5 1546, hvorved den af Eskil og Mogens Gøye opførte hovedbygning på Krenkerup ðeles i to halvdele, se A. Heise, Familien Rosenkrantz' Historie II, Dipl. s. 225 f. — ²⁷⁾ A. Heise, anf. værk s. 146 ff. og Historisk Tidsskrift 5 R. V s. 579 ff. — ²⁸⁾ L.A.f. Sjæl. Lolland-Falsters stift. Jordebøger, herredsbøger og dokumenter vedr. gejstlighedens og kirkernes indtægter m. m. Lolland 1568—1717. — Publiceret af Chr. Thorsen i Hist. Tidsskr. 8 R. IV s. 198 ff. — ²⁹⁾ Opbevares ssts. som Musse h.s jordebog. — ³⁰⁾ Albrecht Gøye arvede også enkelte ejd. i Lollands vestlige herreder, men disse blev med tiden afgivet, bl. a. ved mageskiftet med kronen 1564. — ³¹⁾ E. Briand de Crèvecoeur. Herluf Trolle s. 34. — ³²⁾ Kronens Skøder I s. 100. — ³³⁾ Kronens Skøder I s. 102. — ³⁴⁾ Denne tidlige datering af landsbyen Højets nedlæggelse modsiges af kilder fra 1641—42 og 1690, hvori nedlæggelsen angives at have fundet sted 1625, se Gunnar Olsen, Hovedgård og bondegård s. 320. — Den omhyggeligt førte jordebog 1568 har dog næppe »glemt« Højet. — ³⁵⁾ E. Arup, Danmarks Historie II s. 229. — ³⁶⁾ Will. Christensen, Dansk Statsforvaltning i det 15. Aarhundre s. 396 ff. — ³⁷⁾ E. Gøye s. 147—51. — ³⁸⁾ E. Gøye s. 70 (Geltofte), s. 71 (Ettehave) og s. 78 (Raahavegd.). — ³⁹⁾ Til sammenligning kan det anføres, at hovedgårdene Clausholm og Gunderslevholm i 1551-skiftet blev ansat til hver 18 pund kort, og at hovedgårdene Løgimose, Torbenfeld og Græse blev vurderet til samme afkastning som Krenkerup.